

імперії у 1917 р. Згадується падіння царського режиму, що стало ключовою подією Лютневої революції. Звільнення митрополита розглядається як ознака моральної та духовної перемоги, що вказувало на важливість Церкви у суспільному житті. Народ описано як головний рушій змін, що узгоджувалося з революційними ідеями того часу. Використано урочисту лексику, цитовано Тараса Шевченка, що додало тексту емоційного та патріотичного забарвлення. Згадка про Т. Шевченка та його віру у справедливість підкреслювало національну ідею та додало тексту авторитетності. Використано «чорні хмари», що символізувало період репресій та невизначеності [1, арк. 49].

Звільнення митрополита подається як перемогу над репресіями, що підкреслювало силу духовної влади навіть у політично нестабільні часи. Фрази на кшталт «зневіра», «побіда доброї справи» свідчили про переживання та очікування народу. У текстів підкреслено важливість віри у народну правду та Божу справедливість, що було ідеологічним мотивом для формування нового суспільства [1, арк. 49].

Таким чином, «Спомини з тернової дороги» мають значну історичну та соціальну цінність, адже не лише фіксують події, а й відображають їхнє осмислення у суспільній свідомості. Вони становлять важливий історичний та документальний матеріал, що дозволяє глибше зрозуміти не лише особистий досвід церковного діяча, але й політичні, соціальні та релігійні процеси в Україні в умовах окупаційного режиму та репресивної політики. Ці події віддзеркалюють загальні тенденції політичного утиску духовенства в умовах імперської та тоталітарної влади. «Спомини з тернової дороги» є не лише цінним історичним джерелом, вони підтверджують значимість Церкви не лише як духовної, а й культурної інституції, здатної впливати на суспільні процеси та формування колективної пам'яті.

Список використаних джерел

1. ЦДІАЛ України. Ф.358. Оп. 1. Спр. 34. 247 арк.

Галина ЗУЛЯК

учителька української мови та літератури,
методистка Тернопільського
академічного ліцею «Українська
гімназія ім. І. Франка»

СТИЛЬ ТЕКСТУ ПРОМОВИ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО, ВИГОЛОШЕНОЇ ПО РАДІО НА РІЗДВО 1937 Р.

Промови митрополита Андрея Шептицького, виголошені у 1937 р. по радіо з нагоди церковних свят, становлять цінний зразок риторики, що поєднує духовне повчання з пастирською турботою та національною відповідальністю. Особливістю стилю цих виступів є глибока синтеза богословської думки,

біблійної образності та модерного способу комунікації з вірними, зумовлена новим – на той час – медіумом передачі слова.

Звернення А. Шептицького вирізняються емоційною стриманістю, гідністю і водночас близькістю до слухача. Це досягається завдяки поєднанню урочистого стилю з елементами інтимної розмови. Митрополит послідовно уникав пафосу або риторичного самозвеличення – натомість у його промових присутній дух глибокого смирення та покори Божій волі. Особливо виразно ця риса простежується у різдвяному та великодньому посланнях, в яких А. Шептицький акцентував на любові, милосерді та необхідності єдності – як у церковному, так і в суспільному вимірах.

Стилістично промови побудовані на основі класичної християнської гомілетичної традиції. Водночас вони демонструють модерні риси: логічну структурованість, чітке членування на тематичні блоки, повторюваність ключових тез для кращого засвоєння, а також риторичні запитання, що спонукають слухача до внутрішньої рефлексії. У використанні синтаксису переважають складнопідрядні конструкції, що дозволило А. Шептицькому передати складність богословської думки без спрощення, однак із доступністю для ширшого загалу.

Аналіз лексики промов показує перевагу сакрального словника (слова: «благодать», «спасіння», «воля Божа», «милосердя»), але у них також присутній термінологічний елемент соціального та національного дискурсу. Зокрема, у текстах з нагоди свят зафіксоване вживання таких понять, як «народ», «відповідальність», «єдність», «спільне благо». Це свідчило про намагання митрополита вписати християнське послання в контекст національних потреб та історичної ситуації того часу, коли українське суспільство переживало труднощі колоніального становища в межах Другої Речі Посполитої.

Особливу увагу варто звернути на інтонаційний аспект промов. Попри те, що маємо справу не з аудіозаписами, а з писемними джерелами, збереженими у церковних архівах та публікаціях, можна реконструювати типову інтонаційну модель А. Шептицького: спокійна, рівна подача, що підкреслює виваженість і духовну глибину сказаного. Ця інтонаційна стриманість є частиною загальної комунікативної стратегії митрополита – стратегії впливу через моральний авторитет, а не через емоційну експресію. Стиль промов А. Шептицького 1937 р. демонструє поєднання традиційної гомілетики з модерними риторичними прийомами. Це дозволило йому ефективно адаптувати церковне послання до умов радіотрансляції та водночас закласти основу для формування української релігійної публічності у XX ст.

Аналізуючи промову А. Шептицького, виголошену на одне з великих церковних свят – Різдво, охарактеризуємо її за стилістичними, риторичними та ідейними особливостями. Зокрема, основна тема – втілення Бога у Христі, реакція людства на цю подію та моральний імператив віри. Промова містить богословське пояснення природи гріха – як ворожості до правди і справедливості; заклик до любові як основної християнської чесноти; пастирське звернення до слухачів із наголошенням на обов'язку віри; критичну рефлексію щодо безбожництва. Стиль тексту – високий, сакральний-повчальний, проте з елементами особистісного звернення. Мова літературна, з дещо архаїчним, проте цілком зрозумілим синтаксисом, зразковою для міжвоєнного часу церковно-громадянською риторикою. Розвинені складнопідрядні конструкції, наприклад, «Бог приходить до нас із неба, став чоловіком, щоб нас спасти», що відображають глибину роздумів. У лексиці переважають релігійні терміни «богоненависники», «віра», «милосердя», «правда», «спасіння», але також є слова з емоційно забарвленим соціальним підтекстом – «найлютіші вороги», «безбожники» [1, арк. 1].

Промовець ставить риторичні питання: «Як же маємо привітати Його?» «Чим прийняти?» – створюють інтерактивність, закликають слухача до роздумів. В антитезі відбувається протиставлення віруючих і невіруючих, християн і безбожників. Використовуються повтори слова «віра» й його похідні вживаються неодноразово, що підкреслює центральну ідею промови. Використовуються цитати з Євангелія, митрополит послуговується точними біблійними посиланнями (Ів. 3,23; Ів. 5,17–18; Ів. 6,29), що свідчило про глибоке укорінення його промов у богословській традиції [1, арк. 1].

А. Шептицький не просто інформував слухача про релігійну подію – він формує морально-етичний орієнтир, що віра – не лише духовна якість, а й громадянський обов'язок; невіра – не просто вада, а джерело найбільшого лиха для суспільства; любов до істини і справедливості – основа християнського життя; милосердя до невіруючих – обов'язок християн [1, арк. 1].

Варто зауважити, що текст, написаний для усного виголошення в радіоефірі, відображався у чіткому, логічному ритмі побудови; акцентуванні основних тез через повтори; емоційно поміркованій, але впевненій тональності; звертанні до широкої аудиторії, яка могла включати як віруючих, так і не віруючих [1, арк. 1].

Промова містить глибокі богословські судження, що розгортаються навколо ключових понять: віра без діл – мертва (Якова 2:26) – підкреслено нерозривний зв'язок між внутрішньою вірою та зовнішніми справами; любов як ознака справжнього християнина – любов до ближнього є найбільшим «даром» для новонародженого Христа; Бог є любов (1 Івана 4:8) – ця фраза набуває

ритмічного й концептуального ядра промови; усвідомлення себе як учня Христа через любов до інших. Ідея промови – не просто прославити таємницю Втілення, а надати їй практичного морального сенсу – Різдво – час не лише радості, а й дії. Промова звертається до адресата як до спільноти: «Дорогі браття і сестри!» – форма звертання сприяє формуванню відчуття духовної єдності; риторика («приносим Предвічному Богові», «приступаймо ж до Бога») – створює ефект залучення [1, арк. 2].

Промовець пропонує символічно піднести до ясел Христа не матеріальні, а духовні дари – «дари добрих діл», «чесноту любові». Цей символізм органічно поєднаний із біблійною сценою поклоніння волхвів. Уривок щедро насичений точними цитатами з Першого послання Івана, зокрема: 1 Івана 3:14–15; 1 Івана 4:8–9, 16. Вони виступають не як ілюстрації, а як логічні вузли промови, доводячи, що любов – критерій приналежності до Бога. Домінують слова духовної семантики: «віра», «любов», «чеснота», «перебувати», «спастися», «ученики», «душогуб». Є поєднання емоційно теплих і морально категоричних висловів. Наприклад, «перенесені від смерті до життя», «душогуб не має вічного життя») [1, арк. 2].

Тон промови урівноважений: пастирський, сповнений доброзичливості, але при цьому наповнений моральною вимогливістю. Промова розгортається поступово: від внутрішнього акту віри – до зовнішньої дії любові. Кульмінацією є звернення до слухача із закликом «приступати до Бога з відкритим серцем». Ця частина промови є глибоко катехитичною: вона не лише пояснює суть Різдва, а й вказує на те, як має жити людина, щоби Різдво було не лише святом у календарі, а подією у житті. Провідна ідея – віра і любов є не теоретичні поняття, а спосіб буття християнина [1, арк. 2].

Промовець підносить ідеал любові до універсального рівня: любов до всіх: «приятелів і ворогів», «тих, що нас гноблять»; навіть мертвих і тих, що «ще в чистилищі терплять» – елемент католицької есхатології. Основна мета полягала в тому, щоб показати, що чеснота любові має космічний обсяг і об'єднує небо, землю, чистилище й Церкву. Промова веде до кульмінаційної тези: «Треба нам з усіма ... наблизитися до Ісуса Христа, Йому поклонятися...». Це звернення до поклоніння Христові підкріплено мотивом Його жертви: «проливаючи Свою Кров на хресті» [1, арк. 3].

А. Шептицький звертається до вірних, які перебувають під переслідуваннями – це емпатичне звернення: «до Вас це моє слово, нещасні браття над Дніпром»; усвідомлення переслідувань: «вороги людства мучать Вас», згадано голод і переслідування за віру. Це робить послання не просто пастирським, а політичним і пророчим, у доброму сенсі — у дусі пророків, які говорили в часи страждань. У структурі послання бачимо завершальну

молитву: «Йому від усякого сотворіння ... буде слава й честь ... Амінь». Це літургійно сформульоване завершення – доксологія, що типова для богослужінь, і водночас – акорд підкреслення головної тези: Христос – над усе [1, арк. 3].

А. Шептицький додає «Такі мої побажання, така моя коляда...». Це створювало ефект особистої присутності, незважаючи на фізичну відсутність. У промові поєднуються риси проповіді, молитви, листа, заклику та гімну. Зокрема, 1 Івана 2:18 – про «останню годину» й антихристів; створюється враження апокаліптичної напруги – не в сенсаційному, а в глибоко моральному ключі: розпізнавайте зло, не піддавайтесь. Митрополит використовує контрастність: любов – проти ненависті; вірність – проти зради; Божа перемога – проти страждання; лексичні маркери емоцій: «нещасні браття», «мучать», «переслідують», «вживають усіх засобів», – усе це актуалізує емоційний зв'язок із адресатом [1, арк. 3].

Це промова мала три головні цілі: поглибити духовне розуміння Різдва як жертви й любові; висловити пастирську підтримку тим, хто страждає (ймовірно, в УРСР або під радянською окупацією); залучити слухача до активної віри – віри, що не капітулює перед злом, а йде за «побідоносним Вождом» – Христом. Цей фрагмент завершував триєдність змістів, властивих для А. Шептицького: теологія любові; молитовна еклезіологія (Церква як спільнота живих, померлих і тих, хто страждає); християнська мужність у часи випробувань. Він водночас універсальний і дуже конкретний — це особисте слово архиєпископа в часи жорстокої історії [1, арк. 3].

Промовець закликав до всеосяжної любові – не лише до близьких, а й до ворогів, кривдників і тих, хто чинить зло: «Приятелів і ворогів... тих, що нас кривдять і гноблять...». Це розширене тлумачення християнської любові відображає ідею про надособистісну, жертвовну любов, яка є дорогою до Бога й спасіння. Любов стає містом між живими, мертвими і Богом. У центрі богословської думки послання – Ісус Христос: «наблизитися до Ісуса Христа... Йому поклонятися... Йому приносити вдячність». Його жертвна смерть (пролиття Крові на хресті) вказується як підстава для всього християнського життя та спасіння. У цьому проявляється теологія відкуплення, близька до східнохристиянської містики. Текст відображав католицьку ідею триєдності Церкви: Церква тріумфуюча (святі на небі), Церква страждаюча (душі в чистилищі), Церква воююча (вірні на землі). Це спонукало до духовної солідарності та постійної молитви [1, арк. 4].

Найгостріша частина тексту – звернення до страждених вірних у контексті терору, імовірно, в радянській Україні: «Нещасні браття над Дніпром... мучать Вас і переслідують... щоб винищувати Вас... голодом». Це

пряме свідчення про геноцидальні практики, включно з Голодомором. Автор засвідчував, що Церква не мовчить, а підтримує тих, хто зазнав зла. Посилання на 1 Йоана 2,18: «це остання година... тепер багато антихристів повстало». Такі слова не мають на меті викликати страх, а закликають до: розпізнавання духовної загрози (тоталітаризм як форма зла), зміцнення у вірі, бо «Ми від Бога єсємо» [1, арк. 4].

Пряма мова до адресата: «дорогі Браття і Сестри...», «до Вас це моє слово» – створює відчуття близькості. Текст промови містить елементи листа, молитви, проповіді й політичного маніфесту. Паралелізм і повтори: використовуються для посилення емоційного ефекту. Промова мала подвійну функцію: духовно-пастирську: підготовка вірних до Різдва, поглиблення християнського розуміння любові та страждання і морально-політичну: заохочення до витривалості у вірі в умовах переслідувань, підтримка українців, які зазнали репресій. Промова – свідчення християнської солідарності, духовного проводу та морального авторитету Церкви в умовах історичної кризи [1, арк. 4].

Таким чином, у промові митрополита А. Шептицького, виголошеній по радіо на Різдво 1937 р., виявляється яскраво окреслений стиль, що поєднував пастирську емоційність, богословську аргументацію та політичну чутливість. Цей стиль був характерним і показовим для духовного лідера, який усвідомлював не лише сакральну функцію свого слова, але і його силу в умовах кризи – як внутрішньої (моральної), так і зовнішньої (соціально-політичної).

Список використаних джерел

1. Тексти промов Шептицького А., виголошені по радіо на церковні свята. ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 10. 24 арк.

Ольга ПЕЛЕШОК

доктор філософії з журналістики (PhD),
асистент кафедри журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ У ДЗЕРКАЛІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ПРЕСИ: БІБЛЮГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

Постаті Андрея Шептицького, як духовного лідера, мислителя та мецената української культури, присвячено чимало досліджень. Його роль у формуванні національної ідентичності, духовного життя та соціальної доктрини українського народу залишається предметом глибокого наукового зацікавлення. Науковий інтерес до спадщини митрополита виявляється у численних медіапублікаціях, присвячених його пастирській, просвітницькій та громадській діяльності. Особливої ваги набуває дослідження регіональних аспектів рецепції його постаті, що дозволяє простежити, як духовна спадщина митрополита